

*Kívülállókat látunk?**

Az ember néha maga is úgy érzi, valóban kívülálló, és a végén már kezd úgy is viselkedni.

(Bodor Ádám)

A 60. Velencei Képzőművészeti Biennálé mottóját olvasva, *Foreigners Everywhere / Idegenek mindenütt*, nekem Albert Camus, Algériában született francia író-filozófus regényének címe, *L'Étranger* (1942), *Az idegen* jutott eszembe. A negyven nyelvre lefordított mű egyik magyar fordítása *Közöny* címen is megjelent. Camus, Jean Paul Sartre mellett az egzisztencializmus legmeghatározóbb alakja, a világtól és a társadalomtól elidegenedett, kívülálló figurát ábrázol.

A Velencei Képzőművészeti Biennálé 2022 kiállítása (*The Milk of Dreams*) a többségében női művészetet, a női sorsot hirdette, és a jelenlegi poszthumán, ökológiai gondolkodásmódhoz igazította műsorát, amellyel „a művészek új szövetségeket javasolnak a fajok és a porózus világok között, hibrid, sokrétű lények”, akik megkérdőjelezik az emberi lény modern nyugati látásmódját „az értelem emberének” feltételezett univerzális ideálját.

A *Foreigners Everywhere* esetében azonban nincs olyan „univerzális” megközelítés, amely lehetővé tenné, hogy a műalkotásokon keresztül megtaláljuk az emberekben a közös vonásokat. Ironikus módon a modernizmus ideológiája a maga hibái miatt sugallt valamit ebből az univerzalizmusból. Ehelyett a kulturális különbség esztétikai *közömbösséggé* válik.

Adriano Pedrosa főkurátor sok olyan művészt állított a színpadra, akiknek a neve ismeretlen a látogatók számára, válogatása pluralizmus. Az őslakosok művészetét, a népművészek és a „kívülálló” művészek munkáit mutatja be. „Bárhová mész, és bárhol is vagy, mindig találkozni fogsz külföldiekkel – ők/mi mindenhol ott vagyunk” – írja Pedrosa, hozzátéve, „mindegy, hol találsz magad, mindig igazán és legbelül mindig külföldi vagy”. A segerszemle egyik szekciója például kifejezetten negyven olyan művészre összpontosít, akik az olasz diaszpóra első vagy második generációs tagjai, maguk is *idegenek*: bevándorlók, kivándorlók, diaszpórában élők, emigránsok, száműzöttek vagy menekültek, különösen azok, akik a globális dél és a globális észak között vándoroltak. A migráció és dekolonizáció kulcsfontosságú témák, szögezte le Adriano Pedrosa, Museo de Arte de São Paulo Múzeum

* 60. Velencei Nemzetközi Képzőművészeti Biennálé, Velence, Giardini, Arsenale (2024. 04. 20. – 2024. 11. 24.)

művészeti igazgatója, a biennálé első latin-amerikai főkurátora, aki Braziliában él.

Idén 90 ország vett részt a nemzeti pavilonokban, négy ország pedig először: a Benini Köztársaság, Etiópia, a Tanzániai Egyesült Köztársaság és a Kelet-Timor Demokratikus Köztársaság. Nicaragua, a Panamai Köztársaság és Szenegál is csatlakozik először saját pavilonjaikkal, 331 művész munkáit láthatjuk. Soha korábban nem volt ilyen erős jelenléte a latin-amerikai, óslakos, afrikai, közel-keleti és ázsiai művészeknek, aki eddig alig ismert narratívákat helyeznek előtérbe. A kiállítás mindkét fődíját óslakos művészek kapták.

Az idei biennálé főkuratori Arany Oroszlánját a négy māori művésznőből álló Mataaho Collective kapta a *Takapau* (2022) című installációjáért. Az Arsenale főbejárata fölött magasodik. A monumentális installáció bevonja, szinte becsalogatja a látogatót, hogy lépjen be a termekbe. A Nemzetközi Kiállítás Ígéretes Fiala Résztvevőjének járó Ezüst Oroszlánt Karimah Ashadu kapta, aki Londonban született, és Nigériában nőtt fel, jelenleg Hamburgban és Lagosban él. A Biennálén bemutatja a *Machine Boys* (2024) című videót. Az Ausztrál Pavilon nyerte a legjobb nemzeti részvételért járó Arany Oroszlánt, Archie Moore *Kith and Kin* (Barátok és rokonok) című installációjával. A pavilon feketére festett falára krétával, kézzel felírta több mint hatvanötezer évre visszamenőleg a felmenőit, megörökítette minden ember közös őseit, mert valamennyien rokonok vagyunk, és közös a felelősségünk egymás iránt. A pavilon közepén dokumentumok sokasága lebeg, az óslakos bebörtönzöttek kihallgatási jegyzőkönyveinek másolataival. Az Amerikai Egyesült Államok is indián óslakos művésszel, Jeffrey Gibson *The Space which to Place me* alkotásaival mutatkozik be. A pavilon előtt a megnyitó ünnepség Hollywoodot is megidéző szédületesen színpompás előadása hatásvadásznak tűnt. A termekben már érvényesült az ironia is, Gibson karakterisztikus, selyemből készült és színes gyöngyökkel beborított szobrai az óslakosok megélhetési formáját is visszaidézték, de a giccset is, amire igény volt a turisták részéről. A vörösre festett falak az óslakosok megsemmisítésére emlékeztetnek.

Az életműért járó Arany Oroszlán-díjat a brazil Anna Maria Maiolino és a török Nil Yalter kapták, akik az idei biennálén debütáltak. Yalter a Giardini központi pavilonjának első termében mutatja be *Exile is a hard job* című installációjának újraértelmezését. A perui származású, Madridban élő Sandra Gamarra Heshiki, Agustin Perez-Rubióval együttműködve a klasszikus művészeti múzeumok, képtárak mintájára létrehozta a *Pinacoteca Migrantét*, melyben a spanyol kulturális örökség részét képező műalkotások újraértelmezése által vizsgálja Spanyolország gyarmati múltját és annak máig tartó hatását. Olyan művészek és írók idézeteit helyezi el, mint Wassily Kandinsky és Paul B. Preciado, kézműves alkotásokat és maszkokat a rasszista missziós malacperselyektől a saját festményekig.

A Francia Pavilonban Julien Creuzet, francia afrokarib művész labirintusába lépünk be, szobor, hang, költészet, film, nyelvek, illatok, érzékekre ható, mitologikus figurák, a kontinensek közötti kapcsolat erősítése a tárlat célja. Csak út közben jönnek létre új találkozások. Ha nem vagyunk ismerősök a Giardiniben, hiába keressük a Dán Pavilont, Kalaallit Nunaat olvassuk a homlokzaton, és nem tudjuk, hol vagyunk. Az inuit Inuuteq Storch *Az elsülylyedt nap felkelése* címmel fotósorozatot mutat be az őslakosokról. Az inuit nyelven kiírt Dániát jelentő szóval is az inuit identitás előtt tiszteleg. Fényképsorozatával Dánia és grönlandi hazája gyarmati történelmét tárja fel. Az izraeli pavilon zárva, míg nincs tűzszünet, fegyveres őrök a bejáratnál, csak az üvegen keresztül nézhetünk be a kiállításra.

A Német Pavilon előtt tüntetnek. A náci múltra emlékeztető gigantikus épülettel sok gondja volt eddig is a németeknek, hol kiverték a falakat, hol kutyákkal őrizték, hol fölásták, sőt egyik évben a franciákkal is cseréltek. A bejáratot hatalmas földkupac zárja el, no entry, jelzi egy kis tábla. Nem először megyünk be a hátsó bejáraton. Török gyökerekkel rendelkező német művész és egy Berlinben élő zsidó-izraeli művész kurátori együttműködése révén jött létre a kiállítás. A múlt, vagyis a feldolgozása már nem elégséges, a jövőre is kell gondolni, ha utópisztikus is ez a törekvés. Az első teremben látható az ún. Generációs Űrhajó modellje. Visszamegyünk a múltba is, *Ismeretlen személy emlékműve* (2024) a kurátor nagyapjának állít emléket, aki 1968-ban érkezett Németországba vendégmunkásként, és az azbeszttel végzett munka következtében halt meg. Mindent belep a por. A velencei föld a bejáratnál keveredik az anatóliai földdel. Tánc és monumentális jelenetek váltják egymást, majd jön a feloldás, de nem tudni, megoldás-e, a vetített számítógépes animáció (*Life in the Generation Ship*, 2024) zöld kerteket és tiszta tereket ábrázol, utópiais úrallomás kering az űrben, talán megmenthető a Föld az új generáció segítségével.

Ideje megpihenni, a Cseh Pavilonban egy foltos kunyhószerű építmény áll, amely az 1950-es években a prágai állatkertben elpusztult zsiráf tetemének mintájára készült. Eva Kot'átková műve a Giardiniben található, beszélgetünk oda megpihenni.

Az Osztrák Pavilonban, ha nem olvassuk el az információkat, akkor nem értjük a műveket. Anna Jermolaeva 1989-ben 19 évesen Bécsbe menekült a leningrádi politikai üldözés elől. A kiselejtett telefonfülkék a traiskircheneri menekülttáborra hivatkoznak, csak ezekből tudták felhívni szeretteiket. *A Bordák* (2022/24) a szovjet korszak hajlékonylemezes felvételeinek gyűjteménye, eldobott röntgenfóliákba véselt barázdákon lehetővé tették a tiltott nyugati felvételek illegális lejátszását. A virágcserepek és növények sora a népfelkelések szimbólumára/vagy színére utalnak, portugál szegfűforradalom 1974, grúziai rózsaforradalom 2003, a tunéziai jázminos forradalom 2010

stb. Kivetítőn balettet látunk. A Kreml korábbi válságai idején, például a főtáncosok halála után, minden alkalommal a szovjet televíziózás megszakította adását, a *Hattyúk tava* előre felvett Bolsoj-produkcióját adták. Ezért a művész Csajkovszkij balettjét a politikai változás lehetőségével társította. Talán most is lesz változás, sugallja filmjével.

A Központi Pavilon homlokzatán a Huni Kuin bennszülött művészek színpompás falfestmény látható, amely egy ősi utazást ír le a Bering-szoroson át, Ázsiától Amerikáig, egy aligátor hátán. Az utazás a látogatók számára is sok meglepetést tartogat. Csalódásokat is.

A Magyar Pavilonnál egy új világba csöppenünk. Felüdülés. Nincs kínzás, szenvedés, gyilkosság, kirekesztés, közöny, félresikerült alkotások, menekülés, elfojtott indulatok. *Nemes Márton is külföldön próbált szerencsét, absztrakt expresszionista festőként kezdte, de angliai tanulmányai alatt szembesült ennek a stílusnak az ultrakonzervatív jellegével. Innen ívelt a pályája felfelé, mondta beszédében Fabényi Julia nemzeti biztos, a Ludwig Múzeum igazgatója. Kiemelte, hogy Nemes esetében a festmény már hibrid kép, melyen a szabályos és a szabálytalan képi feszültséget teremt.* Techno és Zen. Hogy jön ez a kettő össze, míg el nem olvastam a kiállítás nagyon igényes katalógusát. Nem szerettem, amikor gyerekeim ott-hon a techno zenét bömböltették. Itt magával ragadó, több érzékre ható élmény ért, a neon színű, absztrakt festmények, lézervágott acél keret, vásznak mögé rejtett hangszórók, LED-falak, színátmenetekkel megfestett számtalan zománctábla. A ventilátorok segítségével megmozdul a levegő, színe is van, falra vetülnek, az együttes élményt az elektronikus zene meditatív hatása itt érvényesíti. Rehabilitálom a technót? Zen nélkül valószínűleg nem fog menni, azonban a művek, az absztrakt alkotások itt önmagukban is megállják a helyüket. Nagy hagyomány továbbvivője Nemes Márton, erről írtunk a tiszatajonline.hu oldalon, a Palazzo Morában kapcsolódó kiállításról, ami megtekinthető, míg a biennálé tart. „Az MNB kiállítása segít értelmezni és elhelyezni a térképen mindazt, ami a Giardiniben található Magyar Pavilonban bemutatásra került Nemes Márton képzőművész és Kopeckzy Róna kurátor *Techno – Zen* című anyagában megvalósul. Míg a *Techno – Zen* című projekt leginkább a festészet médiumának kiterjesztéséről, és egy 21. századi 'Gesamtkunstwerk', azaz több művészeti ágat integráló alkotás létrehozásáról szól, addig a *Mozdulat – gesztus – jel* kiállítás Nemes Márton művészetének festészeti előzményeit, valamint néhány kortársának hasonló indíttatású megközelítéseit mutatja be”. Ne hagyjátok ki, ha Velencében jártok.

A kiállítás összetettsége és sokszínűsége miatt nehezen összefoglalható, de egyértelműen provokatív és inspiráló, hatása nemcsak a művészeti világban, hanem a társadalmi diskurzusban is érezhető lesz